

Subsaharská Afrika: militarizácia, demilitarizácia a genocída

4

Autorka: Dagmar ŠKAMLOVÁ
Oponent: Michal DUBEŇ

Úvod
Ghana: maják stability
Libéria: na ceste k obnove
Eritrea: militarizácia v praxi
Sudán: od militarizácie ku genocíde
Implikácie pre Slovensko

Úvod

Militarizácia spoločnosti je proces, pri ktorom sa prípravy na vojnu považujú za prirodzenú spoločenskú činnosť, na jej vrchole dokonca za činnosť žiadúcu. Len militarizácia umožňuje štátu legitimizovať potreby armády a uprednostňovať ich pred potrebami civilnými. Vojenské myslenie vidí použitie, alebo hrozbu použitia násilia ako hlavný pilier, na ktorom sú postavené vnútroštátne vzťahy, či už je to spolupráca alebo rivalita. [7]

V 70. a 80. rokoch bola Afrika najviac militarizovaným kontinentom na svete s najväčším výskytom občianskych vojen, vojenských prevratov, ozbrojených intervencií a iných foriem občianskeho a politického konfliktu. Tieto problémy nezmizli úplne, avšak koncom 80. a v 90. rokoch mnohé krajiny Afriky zažili o nič menej dramatickú demilitarizáciu a demokratizáciu svojej politiky.

Aj keď proces demilitarizácie v krajinách subsaharskej Afriky nie je jediným možným riešením problémov tohto kontinentu, ostáva najvhodnejším prostriedkom na dosiahnutie stability a spoločenského a ekonomického rozvoja. Militarizácia odráža množstvo problémov Afriky, ako ekonomický úpadok, slabá národná integrácia, etnické konflikty, nedostatočná politická inštitucionalizácia, deficit politickej zodpovednosti, korupcia, porušovanie ľudských práv, atď. Bez adekvátnej demilitarizácie niet riešenia problémov subsaharskej Afriky. [1]

Kým militarizácia subsaharskej Afriky je značná svojím rozsahom, jej povaha, hĺbka a relatívna distribúcia ostávajú rôzne. Kom-

ponenty bezpečnostného systému sa rôznia od krajiny ku krajine a vyjadrujú osobitnú kombináciu ozbrojených síl, spravodajských služieb, polície, tajnej polície, kontroly hraníc a ďalších bezpečnostných agentúr. Oficiálne armády boli taktiež menené jednotlivými vládami, a to politicky aj ideologicky. [1]

Nasledovne, aj rozsah demilitarizácie sa v jednotlivých prípadoch značne líši. V niektorých krajinách demilitarizácia zahŕňa aj demobilizáciu a/alebo integráciu rôznych ozbrojených jednotiek a gangov. V iných zahŕňa primárne národné ozbrojené a bezpečnostné služby. Demilitarizácia je taktiež rôzna v procese a svojom výsledku. V niektorých prípadoch (Benin, Mali, Kongo a Južná Afrika), sa armáda úplne stiahla a umožnila nástup voleného demokratického systému. V ďalších prípadoch (Ghana, Burkina Faso, Guinea, Mauretánia a Uganda) armáda priamo alebo nepriamo spolupracovala pri procese zmeny existujúceho autoritárskeho režimu. V treťom type prípadov (Nigéria a Alžírsko) armáda najskôr iniciovala a potom zastavila zmenu v relatívne pokročilom štádiu procesu, keď sa ukázalo, že voľby vyhrá „nesprávna“ politická strana. Pri štvrtom type (Togo a Zaire) boli armáda a bezpečnostné agentúry kľúčovými pri úspešnom odpore voči zmene režimu a odolávaniu tlakov na demokratizáciu [1].

Z tohto pohľadu je zrejmé, že proces demilitarizácie nie je konečný či nezvratný. Na druhej strane je však povzbudzujúcim dôkazom o prežití či dokonca konsolidácii demokracie. Nasledovný príspevok analyzuje krajiny v rôznych štádiách militarizácie a demilitarizácie a tiež poukáže úlohu armády a ozbrojených síl v politickom živote týchto krajín. [1]

Ghana: maják stability

Ghana predstavuje príklad krajiny, kde armáda priamo spolupracovala pri zmene systému na demokratický. Ghana bola do nedávna nedemokratickým armádnym režimom, keď od roku 1979 bola pod autoritárskou vládou Jerry Rawlingsa, poručíka v ghanskej armáde, ktorý prišiel k moci armádnym prevratom. Rawlings však postupne inicioval prechod k demokratickému systému, aj keď pod kontrolou svojej vlastnej strany, Národného demokratického kongresu (*National Democratic Congress* – NDC). Od roku 1992 sa tak v Ghane úspešne konalo už štvoro celonárodných

demokratických volieb a v súčasnosti je jednou z najstabilnejších krajín Afriky. V roku 2000 Rawlings odstúpil a voľby vyhrala opozičná Nová patriotická strana (New Patriotic Party – NPP), pod vedením Johna Kufuora, ktorá vyhrala aj posledné voľby v roku 2004. Kufuor a NPP úspešne zvládli transfer moci a Ghana je v Afrike považovaná za vzor demokratického vládnutia a konštruktívnej zahraničnej politiky. [3]

Militarizácia politiky bola v minulosti značná, ale proces demilitarizácie prebehol v Ghane úspešne. Postupne sa zvyšuje podiel civilistov na ministerstve obrany a polovojenské jednotky zriadené Rawlingsom boli úspešne demobilizované. Ghanská armáda je považovaná za jednu z najprofesionálnejších v Afrike a zúčastňuje sa na misiách OSN či ECOWAS. V roku 2005 bola Ghana s 3 300 vojakmi šiestym najväčším prispievateľom do mierových operácií OSN. Zúčastnila sa na operáciách v krajinách ako Libéria (UNMIL), Sierra Leone (UNAMSIL), Libanon (UNIFIL), Konžská demokratická republika (MONUC) či Pobrežie slonoviny (UNOCI). [3]

Libéria: na ceste k obnove

Aj Libéria, podobne ako Ghana, bola donedávna krajinou s vysokou mierou militarizácie, či už pod priamou kontrolou armády počas vlády Samuela Doa, alebo pod kontrolou vládnych milícií počas vlády Charlesa Taylora. V súčasnosti sa krajina spamätáva z občianskej vojny a vydala sa na dlhú cestu konsolidácie a demilitarizácie. Obdobie rokov 2005/2006 bolo zlomovým pre vývoj v krajine. Tak ako prednedávnom Libéria zatahla svojich susedov do hroznej vojny, môže sa teraz stať majákom stability v regióne, obzvlášť po vyhlásení Ellen Johnson-Sirleaf za prezidentku v januári 2006. [8]

Prezidentské a parlamentné voľby sa konali v októbri 2005. Prezidentské voľby vyhrala Ellen Johnson-Sirleaf v druhom kole s 59,4 percentami keď porazila Georgea Weaha s 40,6 percentami. Prezidentské voľby však neprebehlo hladko keď Weah vyhlásil, že výsledok volieb bol vopred rozhodnutý, čo viedlo k násilným protestom. Násilie vyvrcholilo v decembri, keď sa Weah vyhlásil za prezidenta krajiny. Jeho protest bol ale zamietnutý a Weah neskôr svoju sťažnosť stiahol. [8]

Pre ďalšiu stabilizáciu a rozvoj krajiny je v súčasnosti potrebná reforma bezpečnostného sektora. Od roku 2005 Libéria nemá žiadne ozbrojené sily či národnú armádu. Ozbrojené sily Libérie boli rozpustené začiatkom deväťdesiatych rokov, keďže Taylor preferoval vytvorenie alternatívnych armádnych štruktúr prepojených s jeho stranou Národný patriotický front Libérie. [8]

Libéria začala svoju obnovu demobilizáciou ozbrojených síl z čias prezidentov Doea a Taylora a bolo zrušené aj ministerstvo obrany. Armáda a ministerstvo budú vybudované nanovo, pričom sa bude prihliadať na to, aby sa regrúti v minulosti nezúčastnili na páchaní vojnových zločinov a na porušovaní ľudských práv, alebo iných kriminálnych činov. Dôležité je tiež odzbrojenie, demobilizácia a reintegrácia bývalých kombatantov, od čoho bude vo veľkej miere závisieť bezpečnosť Libérie. Významným medzníkom pre vyrovnanie sa s minulosťou bolo vydanie Taylora z Nigérie, ktorý teraz čaká na súd v Haagu. [8]

Najväčšou hrozbou pre stabilitu Libérie ostáva opätovné vypuknutie občianskej vojny, obzvlášť po stiahnutí misie OSN. Na druhej strane stabilizácia Libérie napomôže krehkému mieru v susedných krajinách, obzvlášť v Sierra Leone. Zníži tiež pravdepodobnosť ozbrojeného konfliktu v Guinei. Nestabilita naopak môže susedov ohroziť. [8]

Eritrea: militarizácia v praxi

Eritrea sa v súčasnosti nachádza na prahu opätovného vypuknutia vojny s Etiópiou, čo môže mať ďalekosiahle destabilizačné účinky na celý región. V roku 1993 sa Eritrea vynorila z dlhej vojny za nezávislosť, len aby sa vrhla do ďalšej: najprv s Jemenom a potom do oveľa zničujúcejšej s Etiópiou. Napriek tomu, že v súčasnosti panuje medzi týmito krajinami krehký mier, vojna môže kedykoľvek znova prepuknúť. Najvýznamnejším výsledkom týchto vojen bola konsolidácia prezidentského autoritárstva v jednom z najuzavretejších nacionalistických režimov v Afrike, pokračujúca militarizácia spoločnosti a značné zhoršenie ekonomickej situácie. [4]

Eritrea je najmilitarizovanejšou spoločnosťou v Afrike, kde je jeden zo siedmich dospelých obyvateľov ozbrojený. Počas vojny s Etiópiou bola eritrejská spoločnosť plne mobilizovaná proti tej-

to hrozbe a veľkosť armády sa zvýšila z 50 000 na 300 000. To je viac ako Etiópia, ktorá má sedemnásťkrát toľko obyvateľov. Po krátkom období rozsiahlej demilitarizácie v roku 2002 sa zdá, že demobilizácia sa spomalila a dokonca niektoré správy naznačujú, že armáda znova zvyšuje stavy. Pomerné výdavky na obranu sú v Eritrei najvyššie v Afrike a jedny z najvyšších na svete. [4]

V oblasti na hranici medzi Eritreou a Etiópiou pôsobí misia OSN, ktorej mandát bol predĺžený do 31. septembra 2006. Eritrea však výrazne sťažuje prácu misie. V októbri 2005 napríklad vláda Eritrei zakázala prelety helikoptér OSN nad svojim vzdušným priestorom, čím znemožnila monitorovanie zhromažďovania jednotiek na hraniciach. V decembri 2005 Eritrea nariadila vyhostenie severoamerických, európskych a ruských členov mierových jednotiek OSN zo svojho územia a uvalila reštrikcie na pohyb UNMEE hliadok v niektorých rizikových sektoroch. Súčasne Eritrea a Etiópia najímali ruských a bývalých sovietskych vojenských špecialistov na pomoc pri obnovených bojoch. Ukončenie pôsobenia misie OSN by mohlo znamenať obnovenie konfliktu medzi Eritreou a Etiópiou a malo by značné destabilizačné účinky na celý región afrického rohu. [4]

Sudán: od militarizácie ku genocíde

Sudán predstavuje príklad vysoko militarizovanej krajiny, kde vládne štruktúry využívajú oficiálne a hlavne neoficiálne ozbrojené sily na presadzovanie svojich záujmov na úkor potrieb civilného obyvateľstva. Existencia tejto paralelnej formálnej a neformálnej štruktúry je hlavným znakom ozbrojených síl v Sudáne. Hlavné vojenské aktivity sú prevažne vykonávané množstvom regionálnych a kmeňových milícií pod názvom Ľudové obranné sily, ktoré sú len voľne prepojené s oficiálnymi ozbrojenými silami Sudánu (SAF). Milície operujú paralelne so SAF a sú považované za brutálnejšie a viac prepojené s hlavnými predstaviteľmi sudánskeho režimu. Niektoré z týchto skupín sú často hlavnými aktérmi pri rozdúchaní a podporovaní konfliktov. Existujú aj obavy, že tieto skupiny nie sú dokonca kontrolované ani vládou z Chartúmu. [1]

Sudán sa v súčasnosti zmieta v rozsiahlom konflikte, ktorý čiastočne zasahuje aj vedľajšie štáty, obzvlášť Čad. V období rokov 2005/2006 sa situácia v Sudáne oproti predchádzajúcim ro-

¹Džandžavídi sú arabské milície, ktoré operujú hlavne v západnom Darfúre. Bojujú proti povstalcov zo SLA a JEM. Aj keď sa prezentujú ako nezávislé od sudánskej vlády, v praxi pôsobia ako neformálna časť sudánskej armády a majú aj podporu sudánskeho letectva. Džandžavídске milície boli a sú vo veľkej miere používané proti civilným cieľom a pri regionálnych etnických čistkách [5].

²Hnutie za spravodlivosť a rovnosť (*Justice and Equality Movement*) dalo o sebe prvýkrát vedieť keď spolupracovalo na útoku na letisko el-Fašír v apríli 2003. JEM úzko spolupracuje s SLM/A, ale jeho členovia sú hlavne z kmeňa Zaghawa. JEM pôsobí hlavne v západnom Darfúre [6].

³Sudánska oslobodzovacia armáda (*Sudanese Liberation Army*) vznikla vo februári 2003. Jej hlavným cieľom je odstránenie režimu prezidenta Bašíra a vytvorenie spojeného demokratického Sudánu. Členovia SLA sú z troch nearabských kmeňov: Mesalit, Zaghawa a hlavne Fur [6].

⁴Údaje o premiestnených osobách a obetiach sú za posledné tri roky. No darfúrske konflikty trvajú už desiatky rokov. Za ten čas uvádzajú štatistiky viac ako 1,5 milióna obetí a 4 milióny vnútorných premiestnených osôb – pozn. aut.

kom výrazne nezlepšila. Hlavná pozornosť sa sústredila na Darfúr, kde pokračovali boje medzi vládou podporovanými džandžavídmi¹ a povstalcami, hlavne Hnutím za spravodlivosť a rovnosť (JEM)² a Sudánskou oslobodzovacou armádou (SLA)³. [1]

Za obdobie posledných troch rokov v Darfúre bolo premiestnených viac ako 2 milióny ľudí a zabitých bolo pravdepodobne viac ako 200 000 ľudí. Aktivity sudánskej vlády, obzvlášť jej podpora džandžavídskych milícií, sú plánovanou politikou premiestnenia a genocídy, ktorej cieľom je úplná arabizácia regiónu. Podkopávanie tradičných vlastníckych a politických štruktúr sudánskou vládou uprednostňovalo darfúrske Arabov a spôsobilo etnickú polarizáciu regiónu.⁴ Darfúrske konflikty majú tak regionálnu ako aj národnú dimenziu. [5]

V období 2005/2006 sa vyjednávajúci Africkej únie márne pokúšali vyriešiť darfúrske konflikty. V júni začali rozhovory medzi JEM a SLA a sudánskou vládou. Skončili však bez úspechu kvôli základným princípom dohody, prítomnosti vyjednávateľov z Čadu a nezhodami medzi SLA a JEM [6]. Mierové rozhovory boli preto preložené až na september. Zároveň v Darfúre pokračovali násilnosti. Významným problémom pri riešení situácie sa stáva fakt, že AÚ začína pociťovať výrazný nedostatok financií. [1]

V septembri bola v Sudáne ustanovená nová vláda národnej jednoty, kde si však dovtedajší prezident al-Bašír a jeho vládnúca strana Národný kongres udržali kľúčové ministerstvá. Začalo sa už šieste kolo rokovaní o miere v Darfúre, ale rokovania nepriniesli zastavenie násillia. [1]

Októbrové mierové rozhovory boli poznačené nejednotnosťou medzi rebelmi, narastajúcim násillím a zhoršujúcimi sa vzťahmi medzi vládou Sudánu a AÚ. Bezpečnostná situácia v Darfúre sa zhoršila do takej miery, že OSN bola nútená evakuovať svoj personál z oblasti [5]. Mierové rozhovory nepriniesli žiadny pokrok pri riešení krízy, bezpečnostná situácia sa ďalej zhoršovala a znemožňovala dodávky humanitárnej pomoci. Zvýšilo sa napätie s Čadom, ktorý obvinil Sudán z podpory čadských rebelov. [1]

Zvyšujúca sa nestabilita v Darfúre nakoniec viedla k vyhláseniu OSN o možnom prevzatí misie AÚ. Africkí predstavitelia vyjadrili súhlas prevzatím pod podmienkou, že misia ostane pod africkým vedením. Sudán hostil summit AÚ a prezident Sudánu Bašír kandidoval za predsedajúceho únie. Aby nebola ohrozená kredibilita AÚ kvôli porušovaniu ľudských práv v Sudáne sa však

predsedajúcim únie nakoniec stal prezident Konžskej demokratickej republiky. [1]

BR OSN počiatkom roka tiež autorizovala začatie plánovania prevzatia misie AÚ OSN, napriek námietkam sudánskej vlády. AÚ nakoniec predĺžila misiu do 30. septembra, čo dočasne upokojilo sudánsku vládu. Sudánska vláda však pomaly mení svoj negatívny postoj k prípadnej misii OSN ako výsledok tlaku medzinárodného spoločenstva a Africkej únie, obzvlášť po májovom podpísaní mierovej zmluvy medzi jednou z frakcií SLA a sudánskou vládou. Napriek tomu podpísanie mierovej dohody zatiaľ nevedlo k výraznejšiemu zlepšeniu bezpečnostnej situácie v Darfúre, aj kvôli nepodpísaniu mierovej zmluvy ostatnými povstaleckými skupinami. [1]

Implikácie pre Slovensko

Slovenská republika sa v januári 2006 stala členom BR OSN a tak na seba prevzala veľkú zodpovednosť za tvorbu medzinárodnej politiky. Slovensko preto už nemôže ignorovať problémy subsaharskej Afriky s argumentáciou národných priorít. Preto v nasledujúcom období bude dôležité zrevidovať politiku voči tomuto kontinentu a vytvoriť nový, racionálny prístup. V tomto smere je veľmi vítaná aktivita pri tvorbe konceptu reformy bezpečnostného sektora, ktorý by bol platný pre všetky agentúry OSN. Aktivita SR v tejto oblasti však nesmie skončiť našim predsedníctvom BR OSN, ale mala by byť začiatkom dlhodobého prístupu k systematickému riešeniu problémov subsaharskej Afriky⁵.

Slovenské vládne aj mimovládne organizácie v subsaharskej Afrike už vyvíjajú rozsiahle rozvojové, asistenčné a humanitárne aktivity, ktoré sú s bezpečnostnými aktivitami vzájomne podmienené. Vzhľadom na vyt'azenie ozbrojených SR inými zahraničnými operáciami sa pre rezort obrany otvára priestor najmä v odbornej asistencii v kľúčových oblastiach reformy obrany, profesionalizácie a transformácie ozbrojených síl; vo výcviku, odbornej a materiálnej pomoci v oblasti odminovania a likvidácie munície. Všetky tieto aktivity by mali prebiehať v koordinácii so slovenskými humanitárnymi, rozvojovými a asistenčnými aktivitami.

⁵Je treba vyzdvihnúť autorčin apel na fakt, aby sa vytvárajúca agenda voči Afrike respektíve podobným oblastiam a krajinám nestala iba agendou *ad hoc*, ktorá navyše skončí *ad acta* s ukončením nášho členstva v Bezpečnostnej rade OSN. Posun videnia úlohy armády v spoločnosti z oblasti čisto mocenskej a vojenskej viac do oblasti humanitárnej, logistickej, do roviny zvládania prírodných katastrof a mnohých nových výziev je zrejme tým správnym obdobím na väčšiu integráciu týchto aktivít aj smerom k tretiemu sektoru. Výsledkom by mohli byť hodnotné synergie – pozn. oponenta.

ZDROJE

- [1] Crisis Watch, International Crisis Group, Brusel, Jún 2005 – máj 2006.
- [2] Hutchful Eboe: Demilitarising the Political Process in Africa: Some Basic Issues 1. African Security Review Vol. 6 No 2, 1997.
- [3] Janes Sentinel Security Assesments: Executive Summary: Ghana, http://www4.janes.com.proxy.www.merln-europe.org/subscribe/sentinel/WAFR_doc_view.jsp?Sent_Country=Ghana&Prod_Name=WAFR&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/wafrsu/ghans010.htm@current, 25. 5. 2006.
- [4] Janes Sentinel Security Assesments: Executive Summary: Eritrea, http://www4.janes.com.proxy.www.merln-europe.org/subscribe/sentinel/NAFRS_doc_view.jsp?Sent_Country=Eritrea&Prod_Name=NAFRS&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/nafrsu/erits010.htm@current, 20. 5. 2006.
- [5] Janes Sentinel Security Assesments: Internal Affairs: Sudan, http://www4.janes.com.proxy.www.merln-europe.org/subscribe/sentinel/NAFRS_doc_view.jsp?Sent_Country=Sudan&Prod_Name=NAFRS&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/nafrsu/sudas070.htm@current, 9. 6. 2006.
- [6] Janes Sentinel Security Assesments: Security and Foreign Forces: Sudan, http://www4.janes.com.proxy.www.merln-europe.org/subscribe/sentinel/NAFRS_doc_view.jsp?Sent_Country=Sudan&Prod_Name=NAFRS&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/nafrsu/sudas140.htm@current, 14. 6. 2006.
- [7] Levy, Yagil. How Militarization Drives Political Control of the Military: The Case of Israel, Center for Studies of Social Change, The Working Paper Series, 1995.
- [8] Liberia: Staying Focused Update Briefing Africa Briefing N°36 Dakar/Brussels, 13 January 2006.